

dalomtól Zoltán védi meg, de úgy, hogy közben el is zárja a valódi élettől, háziasszonnyá degradálja. Ezzel persze nemcsak feleségét óvja valódi vagy vélt veszélyektől, hanem saját otthoni kényelmét is biztosítja.

Asszonyias a regény, mikor bemutatja a sajátosan női problémákat, az otthoni robotolást vagy az anyaság örömeit. Talán ez a legszebb része a műnek: „A csecsemő anyja más bolygón él. Tejszagú bolygón. Közéleti érdeklődésem teljesen megszűnt ebben az időben... Dehogy vitatkoztam Zoltánnal. Azt kívántam tőle, hogy Évi ujjjátékát figyelje, nagyon óvatosan megérintse a haját, és bizonyítsa ő is: nincs annál selymesebb selyem.”

Anda Zoltán jellemrajza sikerültebb mint a Judit. Jelentős állást tölt be; a végén trösztigazgató lesz. Szép férfi, s ez is hozzájárul ahhoz, hogy Judit, bár látja hibáit, elhidegül tőle, de nem tudja otthagyni. Falánk, mindent szeretne magáévá, tulajdonává tenni: tudást – valóban sokat tanul –, sikert, elismerést, házat, pénzt. Erős egyéniség, jól tud bánni az emberekkel, elsősorban a feleségével. Az a típus, aki soha nem veszkezik, mégis mindig az történik, amit ő akar. Egyszer áll csupán tehetetlenül a feleséggel szemben, amikor az a szemébe vágja: „... reménytelenül primitív vagy... Te nagyon nagyon bonyolultan vagy primitív.” Az igazság őt is lefegyverzi. A feleség jól jellemzi, mert Anda Zoltán valóban primitív. Nincs érzelmi élete, nincsenek mélyebb gondolatai. Hideg, gépszerű egyéniség. Képtelen másokat megérteni,

Csaplár Ferenc:

A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma

A két világháború közötti szellemi élet egyik érdekes és sok tekintetben haladó szellemű társulása volt a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. A mindössze kb. 15 főből álló közösség munkássága irodalmi, művészeti és társadalmi problémákra terjedt ki. Nemcsak Szeged közvetlen tanyavilágát vizsgálták, néprajzi gyűjtést végeztek a Nyírségben, Békésben, falukutatást a Dunántúlon, Dudaron. A Kollégium a csekély taglétszám ellenére is nevet vívott ki magának a haladó értelmiségi fiatalok körében, főleg ott, ahol a népi kérdések felé fordult az érdeklődés. E tájékozódásban tekintélyes szerep jutott a kollégiumi kiadványoknak.

nincs világnézete. Dogmatikus, ha úgy hozza a kor, az ellenforradalom után pedig az elkövetett hibák kíméletlen ostromozója. Beköltözik egy börtönben lévő ember lakásába, s később mártírrá avatja a kiszabadult tulajdonost. Etikailag ez becstelenség, de lélektanilag a primitívességéből adódik. Anda Zoltán még nem jutott el arra a fejlődési szintre, hogy erkölcsi normái legyenek. Mérheterlen az ilyen ember társadalmi veszélyessége. Mennyi sorsot, mennyi embert tud szerencsétlenné tenni, a maga útját egyengetve.

Fordulatos az író stílusa. Esténként sétál a hősnő a városban: „Irodák, kisipari termelőszövetkezetek dolgoztak itt. Akkor már nem dolgoztak – gyűléseztek,” – írja, jelezvén, hogy a mindennapi gyűlés akkoriban hozzátartozott az élethez. Így folytatja tovább: „Szürke falak előtt, szürke fényben, szürke arcú emberek ültek. Kimerülten, megadva magukat a parttalan időnek.” A szóismételekkel erősített szürkeség mennyire ellentétben áll a sokarcú természettel: a „mozgékony tavasszal”, a „levegőéhes kárikulával”, a „jószagú ősszel”. A három évszak itt is a parttalan időt fejezi ki – más szavakkal.

László Anna regénye korunk gondjait fogalmazza meg – bizonyos fokig – női szemmel. Jól látja életünk jelenségeit, de nem eléggé eredeti a regény problémalátása, az elmúlt esztendő és napjaink bemutatása. E kérdéseket más regények sikerültebben ábrázolták.

CSIHA LÁSZLÓ

Csaplár Ferenc könyve ennek a szellemi társulásnak – mert mint könyvből kiderült, sokkal inkább az volt, semmint jogilag szervezett társaság – a történetét, tagjainak munkásságát dolgozta föl. Vállalkozása magán viseli az első kísérlet erényeit és hibáit. Föltétlen érdeme a vállalkozás, ennek nehézségét fokozta a történelmi távlat hiánya, bár ugyanakkor a személyes ellenőrzés lehetősége előnyökkel is járt. Ha alább néhány megjegyzést kockáztatunk meg, korántsem azért tesszük, hogy a mű jelentőségét, a szerző fáradozásait lekicsinyeljük, vagy a mű értékét csökkentjük.

Csaplár nem említi meg, hogy a Kollégium elei-

től fogva a szegedi református egyház által támogatott, sok haladó vonást fölmutató egyetemi és főiskolai Bethlen Gábor Kör keretében működött, ami a Kollégiumnak jogi védelmet s a Körön keresztül anyagi támogatást is jelentett. Helyiséget pl. a Kör adott a Kollégiumnak, kivéve azt az egy-két évet, amely már a szétszóródás korára esett.

Az ilyen jellegű munka indulásánál joggal érdekel bennünket az a forrás, amelytől az indítást és a módszert kapta a Buday György vezetésével megalakult társaság. Mert ez a fajta falukutatás a kolozsvári teológia professzorától, Imre Lajostól indult el, az Erdélyi Fiatalok-at is ez ihlette, s onnan hozta magával Buday György, amikor apja professzorként a szegedi egyetemre került. Más oldalról pedig a – Csaplár által ugyancsak említés nélkül hagyott – mezőtelegdi származású Bódis Gábor a román Gusti professzor falukutató módszereit hasznosította a Bethlen Gábor Körben. Bódis teremtett kapcsolatot a híres román professzorral, aki kiváló szociográfiai tanulmányait megküldötte Bódisnak.

Meglepő, de éppen Csaplár adataiból derül ki, hogy ezek a többnyire polgári származású tagok már 19–20 éves fővel milyen szokatlan kiváltságokat igényeltek maguknak. Például önálló szegedi rádióadót, evégből küldöttséget menesztettek a közoktatásügyi miniszterhez. Maguknak követelték a szegedi szabadtéri játékok megrendezését. Azonban a színházművészeti törekvések, amelyeket Hont Ferenc képviselt, szülőhazájukban, Franciaországban sem találkoztak a közvélemény megértésével.

Honnan kapta a Kollégium az anyagi támogatást, ezt a fontos kérdést a szerző alig érinti. Azt említi, hogy az egyetemen később Buday György számára „grafikai lektori” státust szerveztek, de azt már nem, hogy ez csak félévi 200 pengő körüli jövedelmet jelentett. Viszont köztelen munkaidőt, az egyetemen szobát és egyúttal munkahelyet is biztosított Budaynak, aki tehát szabadon dolgozhatott, kedvére utazhatott s élhetett fametsző művészetének. – Csaplár nem említi a társadalom bizonyos tagjaitól rendszeresen élvezett támogatást, pedig, hogy csak a Szegedi Kis Kalendáriumra utaljak, a hivatalos 1 pengő helyett sokan küldtek 25–50, meg 100 pengőt is egy-egy példányért. A szegedi Csongrád megyei Bank még nem kerül enyhébb megítélés alá, ha megtudjuk róla, hogy anyagiilag támogatta a Kollégiumot, úgyszintén ezt tette a jóizlésű Tonelli Sándor, a szegedi Ipar-kamara főtárosa, az egyetem részéről pedig időnként a rektor.

Ezzel a kérdéssel kapcsolatban említést érdemel a „literátus főkapitány”, Szalay József is. A szerző az ő szerepével is adós maradt, pedig nemcsak Szeged immár klasszikus írói közönségnek sokat Szalaynak, hanem a Kollégium többi tagja is. Nem egy kapott tőle erkölcsi és anyagi támogatást, közvetlenül és közvetve, ami akkor politikai támogatást is jelentett. Szalay Józsefről nemrég hangzott el előadás a Kossuth Klubban, jelöl annak, hogy Szeged városának ezt az érdekes irodalomkedvelő és gyűjtő alakját az utókor is becsüli.

Érthetetlen Tápay Szabó László szellemi támogatásának és eligazító példájának elhallgatása, főleg a kezdet idején. A Kollégium néhány tagjának első írásait Tápay Szabó közölte. Hiányzik olyan professzorok segítségének említése, mint Dános Árpád, vagy ifj. Erődy-Harrach Béla, aki gyakran járt le Pestről, hogy a Kollégium tagjainak tudományos elmélyedésben és módszerük tökéletesítésében segítségére legyen. Bálint Sándor hatása a kollégiumi tagok nép felé forduló csoportjára szintén közismert. Berczeli A. Károly kezdetben forradalmi jellegű irodalmi műveivel hatott a Kollégium tagjaira. Csaplár nem említi Berczeli méltatlanul elfeledett avantgardista kötetét: Ádám bukása (verseskötet), Mária proféta (regény), Sámson és Delila (Szegeden bemutatott és betiltott dráma).

Kner Imrének a Kollégiumoz fűződő kapcsolataira is több figyelmet kell fordítani. Ennek nyomán születtek meg a Kollégium legszebb kiadványai és még más művek is. Nem elmellőzhető adat, hogy Kner egyetemi előadásait meghallgatta többek közt Rusznyák István és Szentgyörgyi Albert is.

Csaplár munkájából nem derül ki az, hogy a Kollégium kiadványai között sok olyan is szerepel, amely nem a társaság keretében készült. A Kollégium egyszerűen csak a borítólapot nyomatta a tőle függetlenül is megjelenő doktori értekezésekre. E körülmény elhallgatása látszólag előnyt biztosít a Kollégium kiadói munkásságának, szemben a lényegesen szerényebb, tényleges helyzettel.

A dudari falukutatást és néprajzi gyűjtést is igen kurtán intézi el, pedig arra külföldi szakkörök is fölfigyeltek, még ha világnézeti szempontból más elveket vallottak is, mint amit ma követ a szocialista tudomány. Igaz, hogy Tomori Viola, aki munkájában az elsők között foglalkozott a parasztság lelkiéletének megváltozásával, személyes összeköttetésével is hozzájárult a külföld érdeklődéséhez, de más vonatkozásban is éppoly fontos szerep jutott a tagok személyes kapcsolatainak, amikkel szintén részletesen kel-

lene foglalkozni. Ugyanez áll Reitzer Bélára is, akinek a proletár nevelésről szóló munkája mai szemmel nézve is több figyelmet érdemelne.

Buday György és Ortutay Gyula kollégiumi munkásságának értékelése – ismereteink birtokában állítjuk – egészen halványra sikerült, főleg Hont Ferenc munkájának részletezéséhez képest. Pedig Buday fametszeteivel, Ortutay néprajzi munkáival s ketten együtt lényegesen nagyobb és maradandóbb hatást gyakoroltak nemzedékükre. – A *Nyíri és rétközi parasztségek* hivatalosan nem került könyvtári forgalomba, valójában alkalmi vállalkozók terjesztették. A Kis Kalendárium-ok is alaposabb méltatást érdemeltek volna, hisz ezek még a határon túli magyarságra is kitekintést nyújtottak, túl az önmagukban való népzenei stb. értéken. Nem hallgatható el az sem, hogy a Kollégiumból került ki a Szép Szó c. folyóirat egyik szerkesztője, Gáspár Zoltán.

Nem lehet egyértelműen a retusálással, amely ilyen tudományos munkában ma már semmivel sem indokolható, s nem is hasznos. Csaplár úgy állítja be a tagságot, mint vérbeli marxistákat. A bizonyítékok nem ilyen egyértelműek, a kortársak még élnek, a kiadványok hozzáférhetőek. Baróti Dezső Juhász-könyvének akkori és mai értékéből semmit sem von le az, hogy külön fejezetben méltatta a költő vallásos líráját. Korától teljesen senki sem szakadhat el. Az is jó szemre vall, ahogy Baróti méltatja Juhász költészetének kapcsolatát a szocializmussal.

Más vonatkozásban ugyancsak nincs szükség egy állítólagos illegális Házi Újság oly túlzott méltatására, ahogy Csaplár teszi, holott maga is elárulja, hogy meg sem jelent, senki sem látta

stb. (A Házi Újság a munkásotthon lapjának készült, annak szellemi részében a Kollégium csak részt kívánt magának kérni.) Ugyanez áll a népfront-politika lépten-nyomon való fölemlítésére. is. Hisz akkor a tagság a korábbi évekhez hasonló mértékben sem volt már együtt. Az igazság az, hogy a tagok nem voltak egyértelműen marxisták, ez azonban működésük tényleges jelentőségét nem csökkenti. Radnótiról Komlós Aladár állapította meg, hogy csak 1933 után kezdi „kialakítani magában a szocializmus valamely szelíd formáját”. Ezzel Radnóti nem lett kisebb. Mások előkelő állásba kerültek s csak később lettek szocialistává s jóval utóbb marxistává. 1935-ig sem nevezhető homogénnek a kollégiumi tagság, attól kezdve pedig már oszlik-bomlik a kis csapat – ami Csaplár könyvéből is kiderül.

Kisebb elírások is találhatóak a könyvben. Féja Viharsarok c. könyvét nem a Franklin, hanem az *Athenaeum* adta ki. A Századunk c. polgári radikális folyóirat szerkesztője Csécsi Imre volt, s nem Gécsi, aminek következetesen írja a könyv, a szövegben és a névmutatóban is.

Ismételjük: ezeket a hiányosságokat csak azért vehettük észre, mert Csaplár Ferenc földolgozta – a körülmények engedte határokon belül – a Szegedi Fiatalok Kollégiumának történetét és munkásságát. Akár ő folytatja a további föltáró és értékelő munkát, akár más lép a nyomába, mindenképpen könnyebb dolga lesz, mint neki, az úttörőnek volt, akinek ebbeli érdemére nyomatékkkal utalni kell.

(Akadémiai Kiadó, 1967.)